

10. Фантастычныя творы карысталіся і карыстаюцца вялікай папулярнасцю сярод чытачоў. Выступіце ў ролі супрацоўніка выдавецтва. Падрыхтуйце водгук на апавяданне Уладзіміра Шыціка «Лісцік серабрыстай таполі». Ваша задача — пазнаёміць з аўтарам, тэмай і ідэяй твора, яго героямі, выказаць свае адносіны да персанажаў апавядання і ацаніць падзеі. Канчатковая мэта — заінтрыгаваць чытачоў, зацікавіць іх творчасцю пісьменніка.

Мікола Лунскаго

Апавяданне «Мэры Кэт» — пра дзяўчынку і хлопчыка, якія пакуль не ўсведамляюць, што да іх прыйшло першае каханне, але якія яны прыгожыя ў кволым праяўленні гэтага святога пачуцця.

Алесь Марціновіч.

МЭРЫ КЭТ

1

Уся гісторыя пачалася вось з чаго... Прыходжу я ў школу, а мой сябар Янка Маркаўцоў у калідоры на вуха мне шэпча:

— Ведаеш, а ў нас у класе навічок. Дзяўчынка, аграномава дачка. Задавака — ого, брат! Бацьку ў калгас прыслалі. А яе маці — такі вучоны, што па калгасах ездзіць. У Міхалковых кватэру знялі, дык увесь дзень учора кнігі туды вазілі. Цяпер у Міхалковых у пярэдняй хаце кнігі, і ў шафах, і на паліцах — усюды.

— Ты мне не шапчы, — раззлаваўся я, — я дрэнна чую.

— Майн Рыд, Купер, Маўр! Чаго толькі там няма! І кнігі ўсе ў залатых пераплётах! — на ўвесь голас крыкнуў Янка.

— Во цяпер, — кажу, — чую, толькі крычы трохі цішэй, бо ад твайго крыку ў вушах баліць.

— Добра, буду крычаць цішэй, бо тая дзяўчынка яшчэ пачуе, — паслухмяна адказаў Янка. — Прозвішча яе Пшанічная, а завуць дзіўна — Эма. Каса ў гэтай Эмы аж да пояса, а партфель з замком «маланка». Сядзіць Эма цяпер з Ганнай Паяркавай.

— Каса, кажаш, доўгая?

— Ого, брат! Во дзе будзе нам работы! Во будзе смеху! А калі пойдзе скардзіцца, — упэўнена сказаў Янка, — прыгрозім! Так і скажам: пойдзеш да дырэктара, дык тады лепей і ў клас не заходзь.

— А калі бацька яе, аграном гэты самы, раззлуецца ды нашым бацькам працадні не запіша — тады што? — запытаўся я.

— А нічога, — адказаў Янка. — Мы тады выступім на сходзе і так раскрытыкуем, што яго з аграномаў здымуць.

— А і праўда, — згадзіўся я.

І вось заходжу ў клас. Як заўсёды, за якую хвіліну перад пачаткам урока. У класе цішыня, мільгаюць старонкі падручнікаў. Усе чакаюць настаўніка. За вокнамі светлая, ясная раніца. Далёка на небасхіле палымнее ўсход, школьны сад падступаецца да самых нашых акон. Класная дошка зіхаціць: яе добра выцерлі мокрай анучкай.

Я борздзенька бягу да свайго месца, каб сесці раней, чым зойдзе настаўніца. Саджуся. Шпарка раскрываю партфель. Першы ўрок — літаратура. Тэма — Някрасаў. Біяграфія. «Мароз, Чырвоны Нос». Я дастаю падручнік, сшытак, аловак, ручку. Кладу рукі на парту і з палёгкаю ўздыхаю. Цяпер можна і агледзецца. Дзе ж тая Эма, пра якую расказваў мне Янка? Ага, сядзіць разам з Ганнай Паяркавай. На прырэдняй парце, на Янкавым месцы. А Янка перабраўся ў самы задні куток. Цяпер яму раздолле! Добра было б і мне перабрацца, але ж адтуль усяго не пачуеш. І сяджу я на другой парце — якраз насупраць гэтай самай Эмы Пшанічнай. Ого, якая яна! У новенькай форме, кірпаносая, чырванашчокая, з доўгай касой і на руцэ — гадзіннік. Адразу

відаць, што гэтая Эма вельмі культурная. Гаварыць з ёй, мусіць, трэба асцярожна, падбіраючы розныя прыгожыя словы. І як гэта яе бацька ў калгас прыехаў? І маці? Эма... У нас у школе ніводнай Эмы не было, і раптам — на табе! Сядзіць з гадзіннікам, як якая пекная¹ паненка. Я на той гадзіннік ужо разоў дваццаць зірнуў бы, а яна... Рукі паклала на парту, локці ўшыркі. Слухае настаўніцу. Як жа ёй, задаваць гэтакай, паказаць, што ў нас з такімі, як яна, не жартуюць...

Тут настаўніца задала класу нейкае пытанне, і Эма Пшанічная падняла руку.

— Ну вось, паслухаем, што скажа навічок, — сказала настаўніца. — Калі ласка, Эма!

Эма паднялася ды так складна адказала, што мы ўсе раты паразяўлялі. Мы тады яшчэ не ведалі, што Эма — круглая пяцёрачніца. Я ўзлаваўся не на жарт. Вырваў са сшытка чысты лісток паперы і борздзенька напісаў першае, што прыйшло ў галаву: «Я, начальнік зграі разбойнікаў Пантона-Мантона-Дэмантона, папярэджваю цябе, што калі ты будзеш выскачкай і калі пачнеш скардзіцца на нас настаўнікам, дык мы ўтворым над табой суд разбойнікаў. Падумай над гэтым добранька!»

І падпісаўся: «Крыважэрны разбойнік Пантона-Мантона-Дэмантона». Радуючыся, што гэтак здорава ўсё выдумаў, я шпурнуў запіску на Эміну парту, а сам нахіліўся над падручнікам. Аднак я паспеў заўважыць, што Эма ўзяла запіску і пачала яе разгортваць. Я ўнурыўся ў падручнік, баючыся падняць вочы. Раптам — перад самым маім носам упала запіска. Я разгарнуў яе і прачытаў: «Пантона-Мантона-Дэмантона! Калі толькі ты мяне кранеш хоць пальцам, я дам табе такой здачы, што ты дзясятаму закажаш. Ты яшчэ не ведаеш, што я была ў афрыканскіх джунглях, падарожнічала па Місісіпі², а хутка паеду ў Індыю». І подпіс: «Мэры Кэт».

Я сядзеў як мыла з'еўшы. Па-першае, як яна дазналася, што запіску напісаў я, а па-другое, не ведаў, хто такая Мэры Кэт, дзе

¹ *Пékны* — разм., прыгожы.

² *Micisipi* — адна з найвялікшых рэк Паўночнай Амерыкі.

яна пра яе вычытала. І тут я цвёрда — раз і назаўсёды — вырашыў: з гэтага дня я буду самы большы вораг Эмы Пшанічнай. Буду яе ненавідзець, буду ёй помсціць. Каб не быць пустабрэхам, адразу ж зляпіў з хлеба шарык, наслініў яго і запусціў у Мэры Кэт. Мэры Кэт азірнулася, гнеўна стрэльнула ў мяне вачыма. На маё няшчасце, усё гэта заўважыла настаўніца і падышла да мае парты:

— Антон Бубноў, гэта непрыстойна. Прасі прабачэння ў дзяўчынкі!

Я падняўся. Эма таксама паднялася, камечачы ў руках хлебны шарык. А настаўніца маўкліва пазірала на мяне, і ў яе позірку былі дакор і пагарда:

— Навошта ты пакрыўдзіў такую добрую, прыгожую дзяўчынку?

— Гэта не я, — сказаў я. — Гэта нехта іншы.

— І ты яшчэ адмаўляешся? — сказала настаўніца. — Я ж бачыла. І ў цябе хапае сумлення зводзіць усё на другіх? Прасі прабачэння.

Я прамармытаў нешта.

— Мацней гавары! — загадала настаўніца.

— Прашу прабачэння! — уголас сказаў я. — Перасадзіце мяне на другую парту, бо тут я не магу.

— Не, — адрэзала настаўніца. — Будзеш сядзець тут. А цяпер выйдзі з класа, пахадзі па калідоры ды як след падумай...

Мэры Кэт з палёгкаю ўздыхнула.

Рэштку ўрока я прастаяў на калідоры, абдумваючы розныя помслівыя планы. І дзіва: чым больш я думаў, тым больш падбалася мне Эма...

2

У хаце чысціня, прыгажосць, утульнасць. Печ зранку прапалена, ад яе патыхае цеплынёй. Я сяджу за сталом. Урокі зроблены. Падручнікі, сшыткі, падрыхтаваныя да заўтрашняга дня, ляжаць у партфелі. На стала перада мною стаіць прыёмнік,

можна павярнуць уключальнік і паслухаць музыку. Але я не раблю гэтага. Мне прыемна вось так сядзець і адпачываць.

Пачынае вечарэць. Вецер, дождж, за вокнамі хістаецца рэдкае голле дрэў. Бульбу ў калгасе пакапалі, лён і каноплі¹ падабралі і во-во пачнуць вазіць на завод. Цяпер у нас работы мала, толькі ля кузні людзі завіхаюцца: рыхтуюць сані — узім-ку вазіць з лугоў сена. Маці ўвесь дзень дома. Варыць, корміць карову, свіней. Тупае то на двор, то з двара. А я сяджу, незадаволены самім сабой і ўсімі. Сумленне точыць мяне. Ну навошта я пакрыўдзіў гэтую Эму? Што яна мне дрэннага зрабіла? Добра яшчэ, што настаўніца не сказала дырэктару. І які сорам: пра-бачэння прасіў! Цяпер хоць ты ў клас не паказвайся.

Я цяжка ўздыхаю і задумваюся над сваім лёсам. Некалі даўно, калі я быў яшчэ зусім малы, я прастудзіўся і захварэў на вушы. Мяне лячылі, але з таго часу я крыху пачаў недачуваць. Каб хто ведаў, як я тады мучыўся! Увесь час баяўся: што, як зусім аглухну? Я ўнурыўся ў самога сябе, мала з кім сябраваў, а дома, падрыхтаваўшы ўрокі, прывык сядзець адзін, як цяпер. Я прывык да такой адзіноты, яна мне падабаецца. У школе спа-чуваюць мяне. І вучні, і настаўнікі добра разумеюць, што мне цяжка. Гэта першы выпадак, калі мяне папрасілі выйсці з класа. І мне раптам стала шкада самога сябе. Я рашыў, што цяпер ужо зусім не загавару з Эмай, буду не заўважаць яе, нават ніколі не гляну на яе. Прыгожая, выпеставаная, уся як лялька, яна вы-клікала ў мяне толькі пачуццё непрымірымай варожасці...

Блізіўся вечар. Змрок усё больш гусцеў, а я сядзеў адзін, аддаючыся сваім невясёлым думкам. Трэба было запаліць элек-трычнасць, але я не кранаўся з месца. Вярнуўся з поля бацька. Пахадзіў за перагародкай, голасна сказаў маці:

— Аграном гэты новы — талковы чалавек. Зямлю ён любіць і ведае.

¹ *Каноплі* — расліна, са сцёблаў якой вырабляюць валакно, а з семя — алей.

Усю восень, аж да першых маразоў, я не размаўляў з Эмай, пры сустрэчах адварочваўся, на ўроках не пазіраў на яе, а калі нашы позіркі выпадкова сустракаліся, дык я надаваў свайму твару пагардлівы выраз. Я дамогся свайго: мяне пасадзілі на другую парту. Эму, відаць, здзівіла і ўразіла мая адкрытая пагарда. Некалькі разоў неўпрыкмет я заўважаў на сабе яе здзіўлены позірк. Чым больш я цураўся яе, тым часцей яна пазірала ў мой бок. Затое ўсё больш і больш радаваўся, бачачы яе збянтэжанасць і разгубленасць. «Так табе і трэба!» — разважаў я.

Неяк аднойчы ў выхадны дзень я ішоў па вуліцы і на рагу нос у нос сутыкнуўся з Эмай.

— Ой! — спалохана ўсклікнула яна.

Я моўчкі пачаў яе абыходзіць, але яна раптам схапіла мяне за руку.

— Слухай, Антон, чаго ты мяне цураешся? Што я табе зрабіла, Пантона-Мантона-Дэмантона? Я ж не вінавата, што настаўніца заўважыла, як ты кінеш шарык. Я ж нікому нічога не сказала... Капітан зграі, дзе твае разбойнікі, што ты ходзіш заўсёды адзін?

Я абыякава паглядзеў на Эму. Але ж хіба можна было не заўважыць яе — круглатварую, прыгожую, з доўгай касою, што была перакінута наперад цераз плячо. І ўсё ж пагарда перамагла. Я адварнуўся і амаль падбегам пашыбаваў¹ па вуліцы. Аглянуўся, яна пакрыўджана ўсміхнулася і нейкі час стаяла на месцы, пазіраючы сабе пад ногі.

У школе ў выхадныя дні для вучняў старшых класаў наладжвалі вечары мастацкай самадзейнасці і танцы пад баян. На такіх вечарах звычайна бывалі дзяжурныя настаўнікі. Да танцаў я не ахвотнік. Але на гэты раз я рашыў схадзіць, паглядзець, як вучні танцуюць. Мне раптам палягчэла, я павесялеў, настрой мой палепшаў.

¹ Пашыбавáць — разм., хутка пайсці.

Старанна адпрасаваў свой новы касцюм у клетку, надзеў гальштук пад белую шаўковую кашулю, наваксаваў туфлі. Прыбраўшыся, я доўга круціўся перад люстэркам. З непрывычкі мне было сорамна ў маім новым адзенні, тым больш што я апрануў і нядаўна купленае новае паліто. Некалькі разоў я спыняўся, наважваючыся¹ вярнуцца дадому, але нейкая сіла цягнула да школы.

Прыйшоўшы ў школу, здаў у гардэроб сваё паліто і ціхенька пашыбаваў па калідоры. У калідоры было шмат вучняў — найбольш дзяўчынак. Дзверы ў адным класе былі расчынены, там ігралі на баяне. Я падышоў да дзвярэй і пачаў глядзець, як вучні вучацца танцаваць. І раптам убачыў Эму. Яна сядзела попlech са старшай піянерважатай і пра нешта з ёю гаварыла. Павярнулася, убачыла мяне і пырснула смехам. Пэўна, ёй кінулася ў вочы маё новае адзенне. І як гэта я забыўся, што магу сустрэць тут гэтую Мэры Кэт? Я ж за ўвесь дзень пасля той сустрэчы ні разу пра яе і не падумаў. А ёй, пэўна, здаецца, што гэта я для яе так прыбраўся. Не дачакаецца! Я з ёю не толькі сябраваць, а і зусім знацца не хачу. У яе сваё жыццё, у мяне — сваё.

Я пагаварыў трохі з аднакласнікамі і пайшоў дадому.

4

Кожная пара года па-свойму прывабная, прыгожая. Я люблю вясну, калі з трэскам ломіцца на рацэ лёд і гаманкія поўныя воды нясуць крыгі. Растае снег, бягуць ручайкі, спяваюць жаўрукі. Апранаюцца ў зеляніну хмызнякі, зямля, атуленая цяплом, чакае блізкай навальніцы. І вось ужо правуркатаў у небе гром, зацвіла вярба — можна рабіць дудкі. На паплавах ходзіць цыбаты бусел. Недзе ў затоках сонна крэкчуць жабы. Цёпла, прыгожа, прыемна. Некуды кліча, вабіць цябе жыццё, і ўздываюцца грудзі ад глыбокага дыхання. А ў галаве — колькі думак, колькі мар! Але вось дні пацяплелі, выкаласілася жыта,

¹ *Наважыцца* — намерыцца нешта зрабіць; рашыцца.

вывеліся маладыя шпакі, густа зацвіў чабор на пясчаных узгорках, трава на заліўных лугах паднялася ў пояс, бульба зацвіла, запахла ўсюды сырадоем, цёплай зямлёй, гуркамі. Колькі багацця адразу і зацвіло, і забуяла на зямлі!

Я хаджу па ляску. Мне трэба зрэзаць вудзільна¹. З нажом-складанчыкам² у руцэ я падыходжу да бярозкі, доўга аглядаю яе.

Іду сабе далей. Да наступнай бярозкі.

Я люблю таксама восень з яе першымі яснымі днямі, дажжом, з першымі замаразкамі і маразамі. А зіма! А першы снег! А іней на дрэвах і лёд на рацэ! І конь, запражаны ў сані, што імчыцца некуды далёка па дарозе!

Я сяджу дома пасля школы і чытаю кнігу. На дварэ першы сняжок і першы дужы марозік. Ісці нікуды не хочацца. Раптам пад акном мільганула постаць Янкі Маркаўцова — майго аднакласніка.

Я спакойна сяджу за сталом, чакаючы, калі ён зойдзе ў хату. Рыпцэ дзверы. За перагародкай чуваць Янкаў голас:

— Добры дзень, цётачка! — гэта ён з маёй маці вітаецца.

— Добры дзень, Янка, — кажа маці.

— Антон дома?

— Дома. Кнігу чытае. Заходзь.

Янка ўвальваецца да мяне, цяжка дыхаючы.

— Я зараз такое дзіва бачыў, што і не паверыш. Хадзем, пакуль не позна. Там столькі народу сабралася — як не з усяго калгаса. Я табе нічога не раскажу, гэта трэба пабачыць.

— А ты скажы.

— Не, — махае рукамі Янка. — Такое не раскажаш! Хутчэй апранайся, бо яшчэ спознімся.

Я паслухмяна кладу кнігу, апранаюся, і мы выходзім з хаты.

¹ *Вудзільна* — частка вуды ў выглядзе тонкага гнуткага прута, да якога прымацоўваецца лёска.

² *Нож-складанчык* — нож, які складаецца.

Янка вядзе мяне за вёску, да рэчкі. На ўзгорку мы прыпыняемся. Адсюль ужо відаць рэчка і вялікае балонне¹, усё залітае вадою. Пад узгоркам стаіць немалы натоўп мужчын і кабет, а перад імі, па чыстым лёдзе, катаецца на каньках чалавек. Абрануты ў вязаны цёмна-сіні фізкультурны касцюм, на галаве ў яго шарсцяны берэт. Ды як катаецца! Такого я яшчэ і не бачыў. Па крузе. То перадам імчыцца, то спінай, то раптам як пачне кружыцца, што толькі берэт мільгае, а тады разгоніцца і імчыць на адной назе.

— Хто ж гэта такі? — пытаюся я ў Янкі.

— Адгадай, — адказвае. — Век не адгадаеш.

Збеглі мы з узгорка да балоння, і тут я ўтрапеў²: каталася Эма Пшанічная. Прыгожая, зграбная, дужая, яна ўпэўнена насілася па лёдзе, на зайздрасць мне і ўсім. Кабеты перашэптваліся і ківалі галавамі: вось дык аграномава дачка!

Я ўспомніў апошнюю сустрэчу з ёю на вуліцы, і мне стала ясна, што дарэмна я радаваўся сваёй перамозе над ёю.

5

Гэтую ноч я амаль не спаў. Зайздрасць не давала мне спакою. Што за такая вучаніца ў нас? Калі яна паспела навучыцца так здорава бегаць на каньках? Успамінаючы яе, я ўсё больш адчуваў незразумелую для сябе трывогу. Нешта новае, хвалюючае падступалася да мяне. Я злаваўся на яе і чамусьці радаваўся гэтай сваёй злосці. Радасць запаўняла мяне ўсё больш і больш. І раптам мне падумалася: а што, калі я куплю канькі і навучуся катацца так, як гэтая Эма? Вучыцца буду дзе-небудзь на далёкай крыніцы, каб ніхто не бачыў. Пакуль пойдзе снег — часу хопіць. А тады адразу здзіўлю ўсіх...

Гэтая думка захапіла мяне. Ды як! Ужо раніцою я пачаў прасіць у бацькі грошы на чаравікі і канькі. Бацька ніколі і ні ў чым мне не адмаўляў.

¹ *Балонне* — нізкі заліўны луг каля ракі.

² *Утрапеў* — тут: здзівіўся, ад нечаканасці знерухомеў.

— Канькі? — толькі і перапытаў ён. — Добра. Даўно трэба было табе навучыцца на каньках хадзіць. Заўтра я еду ў райцэнтр і прывязу табе канькі.

І вось яны перада мною — новыя чаравікі з прыкручанымі нажавікамі. Я пазіраю на іх і дзіўлюся: як гэта я, жывучы ля ракі, не меў канькоў? Але на лёдзе мой настрой мяняецца.

Я іду да самай далёкай крыніцы, дастаю з-пад палы чаравікі з канькамі і пачынаю пераабувацца. Потым ступаю на лёд. І не магу ўстаяць: мае ногі коўзаюцца — адна ўлева, другая ўправа, і мяне як хто збівае на дол. Мне робіцца сумна: дарэмна я ўсё гэта надумаў. Не дагнаць мне яе. Я падымаюся і адразу ж падаю яшчэ раз. Але блізка нікога няма, і я настойліва пачынаю трэніравацца і ўсё падаю на лёд і бокам, і спінаю, і жыватом. Урэшце к канцу дня мне ўдаецца ўсё ж праехацца на каньках добрыя гоні¹... Я весялею.

У нас вечарамі бывае вельмі прыгожа. Успыхвае электрычнасць у вокнах хат, запальваецца ліхтар на вуліцы ля крамы. Цісне мароз, дрэвы стаяць у інеі. У калгасным клубе пачынаецца кіно. Папыхвае паравік² у школьнай майстэрні. Толькі мяне няма ні ў кіно, ні ў школе, ні ў клубнай більярднай. Я ў гэты час нясуся па рэчцы на каньках. Лёд спявае пад маімі нагамі. Мне гарача. Твар аж палае ад гарачыні. Над рэчкай, у глыбіні неба, гараць вялікія і малыя зоры. Па берагах у цемені мільгаюць лавовыя кусты. Я адзін. Штуршок за штуршком па знаёмай дарозе.

Нікога няма на рацэ. Цемень, лёд, вецер ды я! Адзін адным. Што там цяпер робіць гэтая Эма? Пэўна, у кіно пайшла, а можа, дома ўрокі вучыць. І зусім не ведае, што я тут адзін на рэчцы. І не трэба, каб ведала. Мне добра. А Эма хай сабе сядзіць там адна. Хай думае, што яна лепшая за мяне. Мне ўсё роўна. Мне добра вось так, аднаму, успамінаць пра яе. Зорны халодны вечар. Трашчыць мароз. А я катаюся і ўсё думаю, думаю. Дарэмна я

¹ *Гоні* — тут: няпэўная мера даўжыні.

² *Паравік* — паравы кацёл.

тады не загаварыў з ёю. З ёй можна, бадай, і пасябраваць. Але ж калі б пасябраваў, дык хіба быў бы я цяпер вечарам адзін на рэчцы? Прэч, прэч такія думкі...

У вёсцы тухнуць агні. Позна, а я ўсё яшчэ катаюся. Мне добра, прыемна, і здаецца мне, што я чую лепей. Вунь загрымела далёка наперадзе, аж гул пайшоў — гэта лёд трэснуў. А вось зацахліла, залескатала — далёка на чыгунцы поезд ідзе. Прайшоў, і сціхла, толькі сабакі ў вёсках брэшуць. Цішыня. Зоры, як жывыя, пераміргваюцца ў небе. Мне пачынае падабацца мая адзінота. А наперадзе? Што чакае мяне наперадзе? Нарэшце я рашуча зварочваю на балонне, пад'язджаю да берага. У кустах скідваю чаравікі з канькамі, насоўваю валёнкі і іду ў вёску. Канькі нясу пад палой, каб ніхто не ўбачыў, калі сустрэнецца.

Наперадзе ў мяне — прыемны, здаровы сон.

6

Ну ж і дзянькі пачаліся! Гэта ж не жартачкі — навучыцца катацца на каньках так, як Эма! Без усякіх падказаў. Першы дзень я быў і нос павесіў. У мяне балелі і бакі, і спіна, і ногі. А тут яшчэ я некалькі разоў выцяўся аб лёд і каленкамі, і бокам. Ішоў дадому і думаў, што я самы нешчаслівы на свеце чалавек. Дома, павячэраўшы, адразу ўпаў на ложак і заснуў як забіты. Мне снілася рэчка, сіні лёд. Ён быў вельмі слізкі. Я падаў, стагнаў ад болю, але не прачынаўся. Назаўтра ісці з канькамі на рэчку мне не хацелася. Але ж перад вачыма ўвесь час стаяла Эма. І вось пасля ўрокаў я зноў пачаў збірацца. Апануў лыжны касцюм, пінжак, схаваў чаравікі з канькамі пад палу і падаўся на рэчку. Ішоў без ніякага жадання, як па прымусе. Хацеў нават вярнуцца з паўдарогі, але перадумаў: яшчэ сёння паспрабую. У кустах скінуў валёнкі, абуўся ў чаравікі, скінуў пінжак. І пачалося тое самае. Адзін раз праеду, адзін раз павалюся. Аднак жа ў гэты дзень выходзіла ўсё лепей. Я трохі стаяў на каньках,

хоць і змарыўся так, што пот цурком¹ ліўся па твары. Вечарам я ўжо катаўся. Праўда — дрэнна, але ж гэта быў толькі другі дзень! Цяпер я ўжо не сумняваўся, што і адзін навучуся хадзіць на каньках. Тут патрэбна толькі вытрымка, настойлівасць. Калі мне было цяжка, я садзіўся адпачываць і ўяўляў сабе той дзень, калі праеду перад Эмай на каньках. Як будучь дзівіцца знаёмыя і сябры, якой разгубленай будзе Эма. Гэта надавала мне сілы і заахвочвала мяне. І я зноў пачынаў катацца.

Але раптам мяне ахапіў непакой: а як хто-небудзь убачыць ды ўсім раскажа? Мяне кідала нават у холад ад гэтай думкі. Праўда, месца глухое і далёка ад дарогі...

Рукі і ногі мае ад няспынных трэніровак наліваліся сілай. Я адчуваў, як з кожным днём усё больш тужэюць мускулы, а рухі робяцца больш разважлівыя і дакладныя. Чым лепш удавалася мне коўзанне, тым весялейшы я рабіўся. І настаўнік, і вучні пачалі пазіраць на мяне, як мне здавалася, са здзіўленнем.

Першы ўстрыжожыў мяне мой сябар Янка Маркаўцоў. Неяк на перапынку ён запытаўся:

— Слухай, Антон, чаго гэта ты ходзіш кожны дзень на раку? Што ты там робіш?

А за Янкам і іншыя пачалі чапляцца:

— Што гэта ў цябе за паходы такія?

Тут ужо я не на жарт спалохаўся: а што, як высачаць ды да часу пра ўсё дазнаюцца? Пра тое, што вучуся катацца, ведалі толькі бацька ды маці — і больш ніхто.

Каб не рызыкаваць, я змяніў распарадак дня. Урокі пачаў рыхтаваць адразу пасля школы, а вечарам, як толькі пачне цямнець, — на лёд. І вось імчу, любуючыся зманлівым разлівам электрычных агнёў у цемені. І такое тады ўсё добрае ўспамінаецца. Успамінаецца Кіці з рамана Льва Талстога «Ганна Карэніна». Як яна здорава каталася на каньках! Успамінаюцца школа,

¹ Цурко́м — струменем, бесперапынна.

настаўнікі, Эма. Аднойчы я нават канькамі на лёдзе выпісаў гэтае імя.

Добра было б прамчацца ўдваіх па лёдзе навывперадкі. Ды для гэтага мне яшчэ трэба трэніравацца ды трэніравацца! Але чаму я павінен вучыцца адзін? І ўсё больш і больш пачало з'яўляцца ў мяне жаданне: выйсці на каньках удзень на балонне, калі там будзе катацца Эма Пшанічная.

7

У наступны дзень я бяру канькі і бягу на лёд. Эма ўжо там — пра гэта мне сказаў Янка Маркаўцоў, якому я яшчэ ўчора адкрыў свой сакрэт. Ясны зімовы дзень. Чысты лёд аж зіхаціць на сонцы. Зграбная яе постаць у вязаным касцюме мільгае перада мною. Вось Эма робіць круг. Вось робіць васьмёрку. Раптам імчыцца на адной назе, потым кружыцца на месцы. І зноў — імклівы бег.

Ужо няма на беразе натоўпу, як гэта было спачатку. Канечне, я быў бы рады, каб былі на беразе людзі. Няхай бы падзівіліся, як я катаюся. Але ж гэта не так ужо важна. Важна, што я навучыўся. А слава — яна прыйдзе пасля, калі толькі ёй трэба будзе прыйсці.

Каля лёду я скідваю валёнкi, аддаю iх Янку, а сам абуваю чаравікі з канькамі.

Эма спыняецца і пазірае на нас. Я падхопліваюся і, на здзіўленне Янкі, смела імчуся па лёдзе. Я раблю спачатку круг — зусім такі, як яна. Потым васьмёрку. Потым імчуся на адной назе. Усё гэта выходзіць у мяне проста. Не горш, мусіць, чым у яе. Потым я імчуся наўпрост — аж пад самы далёкі бераг. Яна не вытрымлівае і зрываецца ўслед за мною. Але ж хіба ёй дагнаць мяне! Столькі дзён і вечароў быў я на лёдзе. Усю восень і пачатак зімы!

Пад берагам я раблю яшчэ адзін круг і спыняюся. Яна — расчырванелая, здзіўленая — пад'язджае да мяне.

— Антон, — з усмешкай пытае яна, — калі гэта ты навучыўся катацца на каньках?

— А вось і навучыўся, — не без гонару кажу я. — Не толькі ж табе адной катацца, Мэры Кэт. Дарэчы, Мэры Кэт — гэта гераіня з якога рамана? Нешта я ніяк не прыпомню.

— Ні з якога, — адказвае яна. — Я сама выдумала.

Мы пайшлі разам — плячо ў плячо.

— Антон, — раптам запыталася Эма, — а ты чуеш, як гудзе лёд пад нашымі нагамі?

— Чую, Эма, толькі вельмі невыразна, — адказаў я.

— А як цяпер на шляху аўтамашына гудзе — чуеш?

— Не, гэтага не чую, Эма.

— Пантона-Мантона-Дэмантона! Ты не крыўдуеш на мяне, што я так пытаюся? Давай не будзем сварыцца, а будзем дружыць.

Ну што было сказаць на гэта? Нейкая новая радасць запаўняла мяне. Дзень пачаў здавацца прыгажэйшым.

— Давай дружыць, — падумаўшы, згадзіўся я...

...Я чую. ...Я чую, як шуміць вецер, як размаўляюць вясною ручаі, як крычаць кнігаўкі, што прыляцелі на паплавы і лугі. Я чую шэпт першага лісця, гарачы, добразычлівы шэпт аб тым, што вось як прыгожа вакол... Калі і як такое са мною здарылася — я і сам сказаць не магу. Але ж здарылася! За доўгія месяцы ўпартай вучобы і працы! Нічога як быццам не адбылося асаблівага, і раптам усё ўварвалася ў вушы.

Нібы мяне закружыла ў радаснай прыгажосці жыцця.

Пытанні і заданні да раздзелаў 1—3

1. Раскажыце пра з'яўленне ў класе Эмы Пшанічнай. Знайдзіце апісанне знешняга выгляду дзяўчынкі. Зачытайце радкі, у якіх перададзена эмацыянальнае ўспрымання новай вучаніцы Антонам Бубновым. Якое яно?
2. Што прымусіла Антона раззлавацца на гераіню? Як вы ставіцеся да яго злосці, чым яна абумоўлена?

3. Якія рысы характару Эмы выявіла яе запіска галоўнаму герою твора?
4. Янка Маркаўцоў прапануе крыўдзіць новую вучаніцу (цягаць за касу). Знайдзіце радкі, дзе ён абгрунтоўвае сваю пазіцыю. Ці ёсць супярэчнасць у разуменні хлопцам справядлівасці? Паразважайце.
5. Якім вы ўяўляеце Антона Бубнова? Зачытайце радкі, у якіх герой тлумачыць прычыну сваёй адзіноты. Чаму Антон то вінаваціць сябе за сваё стаўленне да Эмы, то зноў перажывае пачуццё варожасці да дзяўчынкі?
6. Навошта хлопчык пачаў дэманстраваць сваю пагарду да Эмы? Як на самай справе ён ставіўся да гераіні? Узгадайце іх выпадковую сустрэчу на вуліцы, на школьным вечары.

Пытанні і заданні да раздзелаў 4—7

1. Як успрыняў Антон паведамленне Янкі Маркаўцова пра захапленне Эмы канькамі? Якое рашэнне прыняў хлопец?
2. Ад трэцяй асобы перакажыце ўрывак з апавядання ад задумы Антона навучыцца катацца на каньках да здзяйснення яго мары.
3. Падрыхтуйце ліст свайму сябру (сяброўцы), які збіраецца навучыцца катацца на каньках. Патлумачце, што дапаможа яму пераадолець цяжкасці, якія рысы характару яму спатрэбяцца для дасягнення сваёй мэты. Пры напісанні ліста абапірайцеся на вопыт Антона або ўласны.
4. Знайдзіце ў раздзеле 4 вобразнае і эмацыянальнае апісанне пор года, багатае на сродкі мастацкай выразнасці. Назавіце вобразы, створаныя пры дапамозе эпітэтаў, увасабленняў. Паразважайце, што набыло апісанне дзякуючы прысутнасці ў ім гэтых сродкаў.
5. Зачытайце апісанне пачуццяў, якія перажываў Антон, калі ўзгадаў пра Эму. Прыведзіце прыклады з твора, якія сведчаць, што новыя пачуцці надаюць Антону сілы пераадолець цяжкасці, змяняцца, становіцца лепшым.
6. Што дапамагло Антону наладзіць сяброўскія адносіны з Эмай?

Пытанні і заданні да твора

1. Чым апавяданне адрозніваецца ад іншых пражаных твораў, з якімі вы пазнаёміліся раней, па тэме, праблеме, настроі? Якія пачуцці і эмоцыі яно выклікае? Ці можна сцвярджаць, што ў ім, як і ў паэтычных творах, ёсць лірычны настрой?
2. Подпіс «Мэры Кэт» пад запіскай гераіні Эмы Пшанічнай стаў назвай твора. Але галоўным героем апавядання з'яўляецца Антон Бубноў. Як вы думаеце, чаму твор атрымаў такую назву?
3. Апавяданне ўпершыню было надрукавана ў 1964 годзе. Прадоўжыце пералік прадметаў і іншых адзнак таго часу, якія сустракаюцца ў творы. Па-першае, гадзіннік на руцэ дзяўчынкі і партфель з замком «маланка» выклікалі павышаную цікавасць Антона Бубнова. Па-другое, наяўнасць кніг Майн Рыда, Купера і Маўра, якія сёння можна прачытаць у кожнай бібліятэцы і на электронных носбітах, падалася Янку Маркаўцову нечым вельмі рэдкім. Па-трэцяе...
4. У апавяданні аўтар звярнуўся да розных спосабаў паказу жыцця і характарыстыкі герояў — апаведу, апісання, дыялогу. Прыкладзіце прыклады на кожны з іх і раскрыйце іх ролю ў творы.
5. Размясціце пункты плана ў адпаведнасці са зместам апавядання (трэнажор па творы Міколы Лупсякова «Мэры Кэт»).
6. Што падабаецца вам у характарах і паводзінах герояў (адкрытасць, добрабычлівасць, рашучасць, уменне разумець сяброў і дараваць ім памылкі, здольнасць прызнаваць уласныя памылкі, аб'ектыўнасць у ацэнцы сітуацыі і сваіх паводзін, жаданне пераадолець цяжкасці, імкненне да самаўдасканалення і росту над сабой і інш.)?
7. Разгледзьце рэпрадукцыі карцін Мікалая Казакевіча «Юнацтва», Сяргея Рымашэўскага «Выпадковая сустрэча» (гл. форзацы). Што, на вашу думку, яднае герояў мастацкіх палотнаў і апавядання?
8. Праверце свае веды (тэст па творы Міколы Лупсякова «Мэры Кэт»).
9. Вывучыце на памяць урывак з апавядання Міколы Лупсякова «Мэры Кэт» (пачынаючы са слоў «...Я чую. ...Я чую, як шуміць вецер...» і да канца твора).

ПЫТАННІ І ЗАДАННІ ДА РАЗДЗЕЛА

1. У чым галоўнае адрозненне зместу, тэматыкі пражаных твораў ад паэтычных?
2. Якую ролю ў мастацкіх творах набывае фантазія пісьменніка, мастацкі вымысел?
3. Чым адметныя фантастычныя творы? З якімі з іх вы пазнаёміліся на ўроках рускай літаратуры? Прадоўжыце пералік вядомых айчынных і замежных аўтараў прыгодніцкай і фантастычнай літаратуры і іх твораў: Раіса Баравікова. «Аповесць чатырох падарожжаў»; Дзінтра Шулцэ. «Роберцік»; Жуль Верн. «Таямнічы востраў»; ...
4. Што такое мастацкая дэталі? Прыведзіце прыклады з прачытаных твораў, дзе яе выкарыстанне ўплывае на ацэнку героя, сітуацыі.
5. Назавіце асноўныя спосабы паказу жыцця і характарыстыкі персанажаў у мастацкіх творах. Прыведзіце прыклады твораў, у якіх пераважае апавед.
6. Вызначце ролю пейзажу, партрэта героя ў мастацкім творы. Пацвердзіце свой адказ прыкладамі.
7. Што такое дыялог і якую ролю ён выконвае ў характарыстыцы персанажаў?
8. Вы ведаеце, якую важную ролю ў развіцці сюжэта твора пісьменнік адводзіць апісанню месца дзеяння. Рэжысёры падчас здымання фільма па матывах твора таксама вялікую ўвагу надаюць выбару месца. Прапануем вам, узброіўшыся камерай (у тым ліку і мабільнага тэлефона), прыняць удзел у праекце «Я ведаю куточак Беларусі, дзе можна зняць фільм па апавяданні Змітрака Бядулі “На Каляды к сыну” або па іншым творы з вывучанага раздзела». Здымаючы, засяроджвайцеся на апісанні (мясцовасці, прыроды, побыту і інш.), мастацкіх дэталей. Па выніках работы пажадана наладзіць калектыўны прагляд вашага фільма.

